

OBRAVNAVA FOLKLORNIH OBRAZCEV V OSNOVNOŠOLSKIH BERILIH IN REVIJAH¹

Namen članka je pregledati in predstaviti obravnavo pregovorov in ugank kot del slovstvene folklorne v osnovnošolskih revijah, ki so pogosto tudi didaktični pripomoček pri šolskem pouku, ter v berilih. V analizi sem se osredinila na omenjeno gradivo ter njihovo obravnavo sprva v otroških revijah *Zmajček*, *Ciciban*, *Cicido* in mladinski reviji *Pil* v letu 2015, nato pa še v osnovnošolskih berilih za celotno obdobje osnovne šole. Ob izpisovanju gradiva sem upoštevala predvsem enote, ki so bile namenjene prav obravnavi žanra pregovora in uganke. Če upoštevamo, da vsaj na začetku šolanja otroci še niso (povsem) kompetentni v rabi figurativnega jezika, metaforičnih konceptov in so še v procesu učenja tovrstne rabe jezika, ni bilo pričakovati, da bo stopnja rabe figurativnega jezika visoka, vsekakor pa je bila namenska obravnavna folklornih obrazcev pričakovana: da bosta pregovor in uganika predstavljena tudi kot samostojen žanr. Rezultati raziskave so pokazali nasprotno: obravnavane zbirke besedil v glavnem vsebujejo zgodbe, deloma folklorne pesmi, pa še te so skromno zastopane, folklorni obrazci pa so najslabše zastopani. Ugotovitve porajajo vprašanje, koliko je nesnovna dediščina v resnici cenjena v slovenski družbi, čeprav gre za neprecenljivo dediščino: folklorni obrazci so kot del nesnovne kulturne dediščine, jezika in nabora v folklori pomemben element in kazalec družbe, njenih konceptov, vidikov in izkušenj, hkrati pa omogočajo rabo metaforičnega izražanja kot tudi figurativne rabe jezika.

Ključne besede: slovstvena folklor, pregovor, uganika, otroške revije, berila

---

¹ Raziskava je nastala kot del podoktorskega projekta MOBJD33 in raziskovalnega projekta IUT 22-5 v okviru sheme *Mobilitas+*. Podprla jo je Evropska Regionalna razvojna fundacija (Centre of Excellence of Estonian Studies – CEES TK 145).

O slovstveni folklori² se navadno govori kot o »narodnem bogastvu«, izročilu, ki se prenaša iz prejšnjih generacij, in modrosti, ki jo prenašamo iz roda v rod. Besedila in pripovedništvo kot tako je v govoru pogosto romantizirano in čeprav naj bi bila slovstvena folklorja po mnenju splošne javnosti bogastvo, ki živi na obrobju, jo še vedno razumejo kot stoletno vedenje, ki ga je treba spoštovati. Zdi se, da takšno mnenje čedalje bolj prehaja na teoretično raven, saj ob pregledu revij in beril za osnovnošolce vsebnost slovstvenofolklornih enot tega prepričanja ne podpira. Še posebej nizka stopnja je obravnava krajših žanrov slovstvene folklore. Članek obravnava kvantitativni vidik vsebnosti folklornih obrazcev v osnovnošolskih revijah in berilih.

Namen članka je predstaviti in pregledati obravnavo paremioloških enot in uganek kot del slovstvene folklorje v osnovnošolskih revijah, ki so pogosto tudi didaktični pripomoček pri šolskem pouku, ter v berilih. V analizi sem se osredinila na omenjeno gradivo ter njihovo obravnavo sprva v otroških revijah *Zmajček*, *Ciciban*, *Cicido* in mladinski reviji *Pil* v letu 2015, nato pa še v osnovnošolskih berilih za celotno obdobje osnovne šole.

Ideja o pregledu paremioloških enot v šolskih revijah in berilih se je porodila kot posledica pregleda paremioloških enot v vsakodnevem tisku, ki je nastala v okviru t. i. »časopisnega projekta« leta 2011 v diskusiji na konferenci Interdisciplinary Colloquium on Proverbs (Tavira, Portugalska), leta 2013 pa z objavljenimi članki o opazovanju pogostosti rabe paremioloških enot v časopisju (Granbom-Herranen 2013, Lauhakangas 2013, Voolaid 2013, Babič 2013). Projekt smo zaokrožili z objavo primerjalnega članka o rabi paremioloških enot v finskih, estonskih in slovenskih časopisih (Granbom-Herranen et al. 2015). Analize slovenskega časopisja so pokazale presenetljivo nizko rabo paremioloških enot v slovenskem časopisu Dnevnik (Granbom-Herranen et al. 2015), zato me je nadalje zanimalo, koliko paremioloških enot in (dodatno) uganek kot predstavnikov folklornih obrazcev je v otroških revijah in v osnovnošolskih berilih. Berila in otroške revije so v širšem pomenu zbirke leposlovnih besedil, kamor največkrat uvrščajo tudi pregovore in uganke. Te zbirke se uporabljajo za učenje književnosti (in rabe jezika), kamor se uvršča tudi slovstvena folklorja, zato se zdi smiselno, da se tudi krajše oblike slovstvene folklorje vključi v tovrstno obravnavo. Gre za folklorne enote, ki lahko močno prispevajo k učenju metaforičnega izražanja, kot tudi k prikazu odslikave določene kulture v jeziku. Vendar ob predpostavki, da slovensko dnevno časopisje ne vsebuje prav veliko paremioloških enot, lahko predvidevamo, da tudi v sodobnih šolskih zbirkah besedil teh ni veliko.

² Termin slovstvena folklorja rabim po utemeljitvi Marije Stanonik (2001); terminološke vzporednice so še narodno/narodopisno blago (Štrekelj, Krek, Levec, Glonar, Šašelj itd.), ljudsko slovstvo (Matičetov, Kuret, Vodušek, Kremenšek, Baš itd.), ljudska ustna tradicija (Koruza, Kos), ustno izročilo (Matičetov) itd. (Stanonik 2001: 42–58).

1 Folklorni obrazci: Pregovori in uganke

Slovstvena folklor so besedila različne dolžine: od ene besede s pogosto metaforično rabo, preko besednih zvez (kletvice, pozdravi), krajših (pregovori, uganke, šale, molitve) pa do daljših besedil (npr. pravljice, pesmi), ki se širijo s t. i. naravnim tipom komunikacije. Po klasični definiciji se besedila slovstvene folklore prenašajo iz roda v rod, dandanes pa velja, da v družbi vztrajajo določen čas, predvsem pa gre za besedila, pri katerih avtor ni znan, družbena cenzura jih pripusti v repertoar, zato so širše razširjena. Gre za estetski pojav, ki se načeloma širi v verbalnem mediju (Babič 2015: 9), dandanes pogosto tudi v tiskani obliki. Ker je izrazito vezana na kontekst in nanjo zelo vpliva časovni okvir nastanka in rabe, spada slovstvena folklor med časovne umetnosti (Stanonik 2001: 277). Del slovstvene folklore so tudi folklorni obrazci, tj. so pestra skupina praviloma kratkih folklornih besedil, ki obsegajo od enobesednih ustaljenih obrazcev (pozdravi, kletvice), stavčnih zvez (pregovori, uganke) do krajših besedil (zagovori, molitve). Najkrajše pogosto srečujemo v vsakodnevni komunikaciji (pozdravi, kletvice, pregovori itd.) in njihove folklornosti niti ne zaznavamo niti jih zavedno ne izrekamo kot kulturno dediščino; daljši obrazci pa so običajno del obredja (zagovori, molitve). Funkcije folklornih obrazcev so različne, prav vse pa imajo poudarjeno komunikacijsko vlogo s tem, ko neposredno nagovarjajo naslovnika (osebo ali pa višjo silo).

Najpogostejši folklorni obrazci v vsakdanji komunikaciji, ki so hkrati že tudi najkrajša kompleksna besedila, so paremiološke ali pregovorne zveze oz. v splošnem poimenovani pregovori. V kontekstu slovstvene folklore gre za neavtorsko leposlovno besedilo, zaznamovano s figurativnostjo in s tem so pogosto rabljeni kot neposredni, celo olepšani govor v danem kontekstu. Za njihovo rabo je potrebna večja jezikovna kompetenca, ki je odvisna tudi od kognitivne stopnje razvoja; za njihovo interpretacijo pa je potrebno tudi poznavanje kulturnega ozadja. Podobno velja tudi za manj pogost žanr uganke, kjer je metaforičnost v opisu zelo pogosta ter zato terja od uganjevalca določeno stopnjo razvitosti razumevanja metaforičnosti (Seigneuric et al. 2016: 347). Otroci pri štirih letih zaznajo metaforo v zelo osnovnih merilih in le če metafora ne sloni močno na drugih metalingvističnih sposobnostih (Dent, Rosenberg, 1990; Vosniadou, Ortony, 1983; Vosniadou et al. 1984). Z odraščanjem razumevanje metafor, njihovih konceptualnih lastnosti narašča (Winner et al. 1976) in s tem dobesedno razumevanje figurativnega izraza upada (Evans, Gamble 1988). To je tudi podlaga, da predvidena obravnav metaforičnih enot v šolah lahko narašča in s tem vzpodbuja širše in boljše razumevanje figurativnega jezika. Razumevanje metaforičnosti je odvisno od več sposobnosti, kot so sposobnost obdelave besedila, metalingvističnih spretnosti, razumevanje komunikativne pragmatike in poznavanje pomenov (Seigneuric et al 2016: 347). Oziroma kot razloži Lev Vygotski (1967): jezika ne gre razumeti le kot instrument za sporazumevanje, temveč je povezan z mislijo, in zato je jezik prepleten s kulturo, okolico, družbo itd. Tako lahko pregovori in uganke ponudijo primerno vajo metaforičnega mišljenja, hkrati pa šolski pouk lahko omogoči hitrejšo usvajanje kulturnih konceptov in njihove metaforične ubesedenosti, zato bi bilo pričakovati precejšnjo vsebnost tovrstnih enot v didaktičnih besedilih za otroke.

Paremiološke enote oz., posplošeno poimenovano, pregovori³ so folklorni obrazec, za katerega se zdi nemogoče oblikovati dokončno definicijo, kar so ugotavljali že raziskovalci v prejšnjih stoletjih. Gre za relativno stalne pragmatične jezikovne enote, zaključene povedi, ki se pojavljajo v različnih besedilih – od prostega govora, do književnosti in oglaševanja. Pogosto so opredeljeni kot kratke, splošno znane povedi, ki vsebujejo modrost, resnico, moralne nauke in tradicionalne poglede v metaforični, relativno stalni in zapomnljivi obliki, ki prehaja iz generacije v generacijo (Mieder 1993: 3). Pri pregovorih je pomembnost jezikovnega občutka odločilna, kar je ugotavljal že Taylor (1931). Izrednega pomena pri pregovoru je besedilni kontekst in interpretacija, za katero pa je potrebno dobro kulturno in jezikovno znanje. Pregovor je uporabljen kot znak v določeni (zunajjezikovni) interaktivni situaciji, da bi se nanašal na določeno (zunajjezikovno) referencialno situacijo, katere in za katero je simbol oz. znak; posledično pregovor oblikuje situacijo na določen način (Grzybek 1994: 53–55). Pregovori kot paremiološke enote zaokrožujejo, povzemajo ali poudarjajo vsebino v vsakdanjem jeziku kot v umetniških žanrih. Vedno pa se o pregovorih govori kot o kulturni dediščini in bogastvu, ki ga je treba ohranjati.

Uganka je folklorni obrazec, sestavljen iz dveh delov: vprašanja oz. opisa in odgovora. Zanj je značilna dialoška struktura, saj nekdo zastavlja vprašanje, drugi odgovarja, odnos med njima pa je tekmovalen (Kaivola-Bregenhøj 2001). V večini primerov je za opis v uganki značilna metaforičnost, ni pa nujna (Georges, Dundes 1963); odgovor je ponavadi predmet ali pojav iz okolice oz. vsakdanjega, znanega življenja. Vsekakor so opisi zelo zavajajoči, kar je poudaril že Pohlin v prvi zbirki slovenskih ugank *Kratkočasne uganke inu čudne kunšte* (1788: 4), kjer je uganka opisana kot /avytu povedana beseda, ali zhudnu, inu use drugazhi, koker je samu na sebi, postavlenu prashanje, katiru se skus eno fakryto pergliho fdej s'to, fdej is uno rezhjo, najprejpernese, inu, de be se refloshilu, inu uganiu /.../.

Kot poseben folklorni dogodek se lahko razvije tudi ugankarski dogodek, ko si udeleženci (lahko izmenično) zastavljajo uganke.⁴

V sodobnem času je prevladujoč podžanr uganke šaljivo vprašanje, medtem ko je v arhivu Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU prevladujoča prava uganka. Splošna javnost pa uganko kot žanr povezuje predvsem s tri- ali štirivrstičnimi rimanimi relativno preprostimi opisi za otroke, ki zvenijo kot krajše otroške pesmi.

Oba žanra sta pogosto del daljših žanrov, sklep zgodbe/povedanega ali pa vezni trenutek med posameznimi dogodki, pogosto jih obravnavamo tudi kot del pripovedništva. Gre za folklorne obrazce, ki so v pogosti rabi in s katerimi odrasli ne le vzgajajo in učijo, temveč (ne vedoč) prenašajo kulturne koncepte na mlajše

³ Termin pregovor na tem mestu razumemo v širšem smislu, kot skupino paremioloških izrazov, kamor poleg družbeno-normativnih napotil spadajo tudi vremenska in zdravstvena napotila. V tokratni obravnavi termin pregovor obsega vse vrste takšnih tradicionalnih, splošno znanih folklornih misli, zaokroženih v eni povedi.

⁴ V sodobnem času so izpeljava takšnega dogodka tudi npr. različni kvizi.

rodove. Učenje njihovega pomena in rabe, tako pregovorov kot ugank, je nedvomno velikega pomena v procesu učenja jezika in njegove rabe ter kulture. Jezik namreč posvoji kulturne pomene, vključno z vtisi o svetu in človeku. Prav zato lahko jezik in njegove najkrajše stalne oblike služijo tudi kot kulturno gradivo in hkrati kot metajezik posamezne kulture (Tolstaja 2006: 20).

2 Metodologija

Pregled rabe ugank in pregovorov je potekal v treh revijah, ki so namenjene osnovnošolcem: *Zmajček*, *Ciciban* in *Pil* v letniku 2014/2015, ter v berilih, namenjenih učencem od 2. do 9. razreda, ki so izhajala v različnih letih in pri različnih založbah.

Revije in berila sem prebrala in zajemala navedbe folklornih obrazcev, tj. pregovorov in ugank. Predvsem sem bila pozorna na rabe ugank in pregovorov, ki so bile obravnavane izpostavljenosti, kot obravnava specifičnega folklornega žanra. Zajete enote sem zaradi večje preglednosti prepisala v Excel tabelo, kjer sem natančneje analizirala njihovo rabo (predvsem, kateri so uporabljeni ter v kakšnem kontekstu) ter pregledala kvantitativni vidik rabe, ki je bil podlaga za zaključni sklep o odnosu do folklornih obrazcev dandanes. Z analizo sem želela zaznati tudi spremembo v dinamiki nastanka in rabe folklornih obrazcev.

3 Analiza gradiva

3.1 Revije

Ciciban kot ena od najprepoznavnejših otroških revij za otroke od 6 do 9 let izhaja od leta 1945. Po raziskavah nacionalne branosti naj bi bil tudi ena najbolj branih revij.⁵ Navadno ima 74 strani v eni številki, božična in poletna izdaja pa sta obsežnejši (86 strani). Vsebina revije sestoji iz raznih zgodb in učnih besedil, nekaj zgodb je tudi folklornih. Uganke so večinoma avtorske, folklorna je komaj katera, vprašujejo pa po naravnih pojavih (navadno vremenskih), živalih, poklicih itd. Pospremljene so z ilustracijami slovenskih avtorjev. V prilogi so po navadi nalepke, nekatere za reševanje nalog v reviji, druge kot darilo.

V letniku 2014/15 je imel *Ciciban* 850 strani in na teh le 8 paremioloških enot, in sicer štiri v poučni zgodbi: *Za dežjem vedno posije sonce*, *Vsem željam ni mogoče ustreči*, *Kjer sta dva petelina na enem dvorišču, je vrišč*, *Dokler živimo, se učimo*; 2 v folklorni zgodbi: *Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima*, *Dokler živimo, se učimo*; 1 v stripu in s komičnim preobratom: *Mož brez žene je kot riba brez vode*. In obratno: *voda brez ribe je kot žena brez moža*. Ter 1 v reklamnem oglasu: *Kdor zna, ta zna*.

⁵ Prim. <http://www.mladinska.com/ciciban/o_cicibanu/predstavitev>. (Dostop 24. 1. 2018.)

Bistveno pogostejši so bili frazemi, saj ta letnik *Cicibana* vsebuje jezikovne razlagalne zgodbe o frazemih kot posebnem jezikovnem pojavu. Tako najdemo 62 frazemov (npr. *biti si kar naprej v laseh*, *prepirati se za oslovo senco*), od tega je 51 primerjalnih (*biti kot riba na suhem*, *biti sit kot boben*).

Uganke so bile večinoma avtorske (predvsem od sodobnih avtorjev), folklorne prave uganke so bile samo 4, in sicer za odgovore *Led*, *Snežak*, *Koruza*, *Krompir*. Šaljivih vprašanj kot podvrste uganke v tem letniku *Cicibana* ni bilo.

Zmajček je začel izhajati leta 1994 in ima 63 strani, poletna izdaja ima 79 strani. Večina revije je sestavljena iz različnih zgodb z živopisnimi ilustracijami, poleg revije pa vsak mesec izide še črno-bela matematična priloga. V letniku 2014/15 je imel zmajček 646 strani in 11 izdaj, vendar so bili na teh straneh le 3 splošno znane paremiološke enote (*Ljubo doma, kdor ga ima; To bi še angelčki jedli, če bi ritke imeli; Kdor z malim ni zadovoljen, velikega vreden ni*). Pregovori so bili objavljeni v zgodbah kot zaokrožitev misli in niso bili posebej obravnavani. V celotnem letniku ni bilo ugank. Tudi sicer je bila raba folklornih obrazcev izredno nizka.

Pil je revija, namenjena mladostnikom med 10. in 15. letom. Glavna tema so predvsem mladostniki in njihova vprašanja, problemi in aktualne teme. Revija vsebuje veliko svetovalnih in zabavnih člankov, humoristične didaktične zgodbe, pisma z vprašanji ter svetovalne odgovore, horoskope, kvize itd. Vsaka številka ima tri priloge: *Vesela šola* (12 strani dolga izobraževalna priloga), različne fotografije slavnih in barvni posterji. Letnik 2014/2015 je imel 11 števil in 998 strani, na katerih pa je bila višja raba folklornih obrazcev. Vse paremiološke enote (6 različnih, vendar vsi večkrat navajani: *Brez muje se še čevelj ne obuje; Počasi se daleč pride; Hiti počasi; Jutro je bolj pametno od večera; Kar lahko narediš danes, ne prelagaj na jutri; Nobena juha se ne poje tako vroča, kot se skuha*) so uporabljeni v kontekstu, zaokrožujejo misel ter so širše razloženi v besedilu, 2 pa sta celo t. i. antipregovora oz. modificirana pregovora (*Kdor visoko leta ... je stevard(esa) < Kdor visoko leta, nizko pade; Več znaš, večji piflar si. < Več znaš, več veljaš*) v funkciji stopnjevanega humorja. Raba modificiranih pregovorov kaže na pričakovano dobro poznavanje teh pregovorov: avtor uporabi metaforične in modificirane oblike le, ko je prepričan, da bodo bralcu razumljive, sploh če gre za mlajše bralce. Ugank v *Pilu* ni bilo. Sicer je to glede na trenutno sprejemanje pravih uganke, kot žanra za mlajše otroke pričakovano, preseneča pa vseeno, da v rubriki šal in vicev v celem letniku ni bilo niti enega šaljivega vprašanja, ki jih ravno tako uvrščamo med uganke. V tej rubriki so bile v glavnem dialoške šale ali pa krajše šaljive zgodbe.

3.2 Berila

Berila so osrednji jezikovno-literarni učni pripomoček v šoli pri pouku slovenščine. Uporaba beril ima že dolgo tradicijo, pregledali pa smo dostopna berila v eni od šolskih knjižnic. Ta so bila neenakomerno zastopana, naključno izbrana glede na

dostopnost v šolski knjižnici, vendar je vseeno mogoče dobiti splošno predstavo o zastopanosti in obravnavi folklornih obrazcev v berilih: tudi tak pregled beril je dal presenetljivo malo enot folklornih obrazcev.

V prvih treh razredih osnovne šole je glavni cilj šolanja opismenjevanje otrok. Učitelji uporabljajo predvsem reviji *Ciciban* in *Zmajček* kot glavni zbirki besedil za začetniško branje. Besedila so kratka in ilustrirana in zato obvladljiva za začetniške bralce. Navadno so to avtorske krajše zgodbe in razne (prirejene) folklorne zgodbe, kot pa je že navedeno, je folklornih obrazcev le malo. Berila za prve tri razrede tako najdemo izdana v 70-ih, 80-ih letih in pa zato že izven rabe. Učitelji jih uporabljajo le izjemoma.

Tako sta v berilu za prvi razred iz leta 1977 dve uganki, medtem ko je v berilu za drugi razred iz leta 1985 večji nabor ugank: 8 folklornih in 27 avtorskih ugank (V. Vodnik, O. Župančič, J. Šmit, Č. Šinkovec), poleg tega pa je navedenih 32 pregovorov, razdeljenih v štiri rubrike (Pregovori o mački, Pregovori o zdravju in snagi, Tako pravijo, Ljudski pregovori).

Za 3. razred sem imela dostop do treh beril: prvo je izšlo leta 1996, drugo 2000, tretje 2005. Berilo iz 2005 je dopolnjena izdaja berila iz 2000; pri njima je treba opozoriti na čas, ko se je osnovnošolski sistem menjal iz osemletke v devetletko, tako da so berila predvsem namenjena otrokom, starim 8–9 let. Druga, dopolnjena izdaja vsebuje kar 10 ugank več (skupno število ugank v novejši različici berila je 18), pri čemer so vse avtorske. Obravnave pregovorov berila ne vsebujejo. Berilo iz 1996 pa sploh ne vsebuje folklornih obrazcev.

V berilih za 4. razred osnovne šole je stanje precej različno in se razlikuje glede na izdajatelja: berila iz leta 2008 vsebujejo tako izštevance, zbadljivke in šaljivke, kot tudi uganke (4 avtorske), medtem ko berila drugih založb ali avtorjev ne glede na letnico izdajanja ne vsebujejo folklornih obrazcev.

Podobno je v berilih za 5. razred, kjer berilo iz leta 1995 vsebuje 37 pregovorov, medtem ko novejša berila (1999, 2017) drugih založb folklornih obrazcev sploh ne vsebujejo.

Berila, namenjena predmetni stopnji osnovne šole (6.–9. razred), ne obravnavajo nobenega folklornega obrazca. Vsebujejo daljša avtorska in folklorna besedila, ne pa ugank, izštevank itd., pregovori niso posebej izpostavljeni. To je očitna slika splošne miselnosti, da so uganke dandanes namenjene otrokom, medtem ko se verjetno pričakuje, da bi morali otroci rabo pregovorov deloma že usvojiti v prejšnjih letih in zato dodatna obravnava ni več potrebna.

4 Razprava

V sodobnem svetu se slovstvena folklorja pogosto predaja naprej prek tiskanih izdaj, ne zgolj po verbalnem kanalu. Zdi se, da je dandanes pomemben vidik ohranjanja slovstvene folklorje prav v obliki tiskanih izdaj ter seznanjanje otrok s slovstveno folklorjo v šoli. Kljub vsemu pa je opaziti, da se je v zadnjih letih objavljane skrčilo predvsem na folklorne zgodbe in pesmi, folklorni obrazci so se umaknili v ozadje, njihova obravnava pa je postala manj pomembna.

Glavni cilj raziskave je bil pregledati rabo pregovorov in uganek v različnih revijah in berilih za slovenske osnovnošolske otroke: katere navajajo in koliko je uporabljenih v različnih kontekstih. Če upoštevamo, da vsaj na začetku šolanja otroci še niso (povsem) kompetentni v rabi figurativnega jezika, metaforičnih konceptov in so še v procesu učenja tovrstne rabe jezika, ni bilo pričakovati, da bo stopnja rabe figurativnega jezika visoka, vsekakor pa je bila namenska obravnava folklornih obrazcev pričakovana. Rezultati raziskave so pokazali nasprotno: obravnavane zbirke besedil v glavnem vsebujejo zgodbe, deloma folklorne pesmi, pa še te so skromno zastopane (Blažič 2014), folklorni obrazci pa so najslabše zastopani. Zdi se, da je ta del jezika in kulture, pa tudi pripovedništva odrinjen na rob: otroške revije le malo uporabljajo navedene žanre, novejša berila pa so izredno skopa v naboru paremiološkega gradiva in gradiva folklornih uganek. Skopost postane še toliko bolj očitna, ko pregledu sodobnih beril dodamo še pregled beril izpred 20 let in več, ko so bila ta sicer grafično in slikovno revnejša, vendar so vsebovala bistveno večji nabor različnih besedil, kar je dalo učiteljem možnost odločitve, na katero besedilo bodo vezali obravnavano snov: starejša berila, izdana do leta 1990, vsebujejo tudi precej več enot pregovorov in uganek. Pregovori v starejših berilih so navedeni združeno pod določeno temo (npr. pregovori o zdravju), uganke pa so navadno razporejene glede na avtorja (folklorne, J. Šmit, Č. Šinkovec, V. T. Arhar, V. Albreht, H. Bizjak itd.). Znova se porodi vprašanje, koliko je nesnovna dediščina v resnici cenjena v slovenski družbi, čeprav gre za neprecenljivo dediščino: folklorni obrazci so kot del nesnovne kulturne dediščine, jezika in nabora v folklori pomemben element in kazalec družbe, njenih konceptov, vidikov in izkušenj, hkrati pa omogočajo rabo metaforičnega izražanja kot tudi figurativne rabe jezika.

Eden od argumentov za nizko rabo figurativnega jezika v revijah, v tem primeru pregovorov, bi lahko bil avtorjev ali urednikov strah, da otroci ne bodo razumeli besedila ali sporočila. Vendar temu nasprotuje že ugotovitev Blažičeve (2015), da slovenski avtorji pogosto rabijo figurativni jezik in se celo igrajo z njim. Prijetno presenečenje so bile jezikovno didaktične zgodbe v *Cicibanu*, ki so bile namenjene učenju figurativnega jezika, predvsem razlaga frazemov z namenom razvijanja jezikovne kompetence začetniških bralcev. Po drugi strani si upada enot pregovorov za obravnavo v berilih ne znam razložiti.

Raba pregovorov in njihovih modifikacij se poveča v reviji *Pil*, namenjeni že kompetentnim bralcem. Največ pregovorov je bilo v horoskopih in v svetovalni

rubriki, kjer so pogosto pospremljeni ali s konektorjem »kakor pravijo«, »kakor pravi stara modrost« itd., da znižajo morebitno pokroviteljstvo, ali pa s šaljivo modifikacijo, kar kaže na pričakovanje jezikovno kompetentnih bralcev.

Drugačna slika se kaže pri ugankah. Sicer jih *Ciciban* vsebuje, predvsem od sodobnih avtorjev, *Zmajček* in *Pil* pa ne. Za obe reviji to zelo preseneča, saj je *Zmajček* ravno tako namenjen začetniškim bralcem, medtem ko bi v *Pilu* pričakovali šaljiva vprašanja kot tip uganke, ki je najbolj pogost v sodobni družbi.

Berila starejših letnikov vsebujejo razne pregovore, razdeljene po sklopih, in uganke, tako folklorne kot avtorske, tj. od danes že klasičnih avtorjev (O. Župančič), kot tudi tedaj sodobnih (J. Šmit). Novejše izdaje učbenikov pa so ta del slovstvene folklorne potisnile v ozadje in ga ne vsebujejo. S tem so berila osiromašena za pomemben del slovstvene folklorne, izobraževalni proces pa pri tem sloni zgolj in samo na učitelju in njegovi izbiri, ali bo poiskal in dodal k obravnavi tudi različne folklorne obrazce ali ne.

5 Sklep

Gledano v celoti sta predstavitev in raba folklornih obrazcev v osnovnošolskih revijah in berilih izredno nizki. Folklorni obrazci nudijo idealno platformo za začetniške bralce, saj v teh kratkih besedilih usvajajo tako branje celote, ki je obvladljiva, kot tudi rabo figurativnega jezika in metaforičnega oblikovanja, medtem ko so za starejše osnovnošolce odlično izhodišče za obravnavo družbenih konceptov, načina njihove ubesedenosti, oblike opisov ter drugačnega načina razmišljanja oz. kot meta jezik kulture. Zato se zdi smiselno ojačati ta del pouka slovenskega jezika v osnovnem šolstvu ter učencem in učiteljem ponuditi večji nabor teh besedil v izbiro ter tudi na tak način približati gradivo, ki se tako intenzivno umika v ozadje vseh obravnjav. Ob izboru gradiva pa bi bilo nujno sodelovanje s frazeologi in folkloristi, ki poglobljeno poznajo gradivo tako z diahronega vidika kot sinhrono rabe.

Viri

Ciciban – v šoli in doma. Letnik 2014/15. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pil – Pionirski list. Letnik 2014/2015. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zmajček – z igro do znanja. Letnik 2014/2015. Ljubljana: Studio Hieroglif.

Blažič, M., Kenda, J., idr., 2017: *Radovednih pet. Berilo 5: berilo za slovenščino v 5. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Blažič, M., Kenda, J., idr., 2008: *Svet iz besed 6. Berilo za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Cvetko, V., Reichman, J., idr., 1985: *Zvonec kliče: berilo za drugi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Cvetko, V., Gerlanc, B., idr., 1997: *Drevo iz zemlje rase: berilo za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Kordigel Aberšek, M., idr., 1999: *Na krilih besed: slovensko berilo za četrti razred*.
- Golob, B., Mohor, M., idr., 2015: *Sreča se mi v pesmi smeje: berilo 7: za sedmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.
- Golob, B., Mohor, M., idr., 2004: *Kdo se skriva v ogledalu?: berilo 6: za šesti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Saksida, I., 1996: *Babica, ti loviš!: slovensko berilo za tretji razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Saksida, I., 1996: *Na krilih besed: slovensko berilo za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grginič, M., Medved-Udovič idr., 2008: *Na mavrico po pravljico: berilo za 2. razred devetletne osnovne šole*. Mengeš: Izolit.
- Hanuš, B., Manček, M., idr., 2000: *Kako raste svet: berilo za drugi razred osnovne šole. Učbenik*. Ljubljana: DZS.
- Hanuš, B., Manček, M., 2005: *Kako raste svet. Berilo 3 za tretji razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.
- Honzak, M., Medved-Udovič, V., idr. 2018: *Dober dan, življenje: berilo 8 za osmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Koman, M., Koželj, T., idr. 1977: *V šolo radi hodimo: berilo za 1. razred osnovne šole s prilagojenim predmetnikom in učnim načrtom učbenik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kordigel Aberšek, M., Medved-Udovič, V. idr., 2008: *Berilo za razvedrilo: berilo za 4. razred devetletne osnovne šole*. Mengeš: Izolit.
- Kosjan, G., Šimenc, S., 1995: *Pozdravljeno, zeleno drevo: slovensko berilo za peti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petkovšek, D., Ciuha, J., Koren, M., 1965: *Slovenske uganke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Prek, Stanko, 1982: *Ljudska modrost: pregovori, domislice in reki*. Ljubljana: Kmečki glas.

Literatura

- Babič, Saša, 2013: The Use of Proverbs in Slovene Language (The Newspaper Project). Rui J. Soares B. & Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs - 6° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 426–435.
- Babič, Saša, 2015: *Beseda ni konj. Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: ZRC.
- Blažič, Milena Mileva, 2014: Književni pouk v osnovni šoli – analiza učnega načrta slovenščina. *Philological studies* 2. 631–642. <<http://pefprints.pef.uni-lj.si/2671/>>. (Dostop 20. 9. 2018.)
- Blažič, Milena Mileva, 2015: Razvijanje literarne ustvarjalnosti s SSKJ. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis* (Simpozij Obdobja 34). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 137–146.

- Dent, Cathy, in Rosenberg, Lois, 1990: Visual and verbal metaphors: Developmental interaction. *Child Development* 61/4. 983–994.
- Evans, Mary Ann, in Gamble, Dianna L., 1988: Attribute saliency and metaphor interpretation in school-age children. *Journal of Child Language* 15/2. 435–449.
- Georges, Robert A., in Dundes, Alan, 1963: Toward a Structural Definition of the Riddle. *Journal of American Folklore* 76. 111–118.
- Granbom-Herranen, Liisa, 2013: »Newspapers Are the Schoolmasters of the Common People« – Some Paremiological Notes on Proverbs in a Finnish Newspaper. Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – 6° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 315–328.
- Granbom-Herranen, Liisa, Babič, Saša, Voolaid, Piret, 2015: Proverbial expressions in newspapers: a study in Estonia, Finland, and Slovenia. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje* 44/3. 5–32.
- Grzybek, Peter, 1994: Foundations of Semiotic Proverb Study. Mieder, Wolfgang (ur.): *Wise words. Essays on the proverb*. New York: Garland. 31–71.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki, 2001: *Riddles – perspectives on the use, function and change in a folklore genre* (Studia Fennica, Folkloristica 10). Helsinki: Finnish Literature Society.
- Lauhakangas, Outi, 2013: Proverbs, Fragments and Modifications of Proverbs in the Most Widely Read Finnish Newspaper (The Newspaper Project). Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios: 6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 421–440.
- Mieder, Wolfgang, 1993: *Proverbs Are Never Out of Season. Popular Wisdom in the Modern Age*. Oxford: Oxford University Press.
- Nn.: *Uganka na Slovenskem*. Rokopis.
- Pohlin, Marko, 1788: *Kratkočasne uganke inu zhudne kunshte is wele shole od Petra Kumrasa*. Ljubljana: Vincenz Ruziczek.
- Seigneuric, Alix, Megherbi, Hakima, Bueno, Steve, Lebahar, Julie, Bianco, Maryse, 2016: Children's comprehension skill and the understanding of nominal metaphors. *Journal of Experimental Child Psychology* 150. 346–363.
- Seitel, Peter, 1994: Proverbs: A Social Use of Metaphor. Mieder, Wolfgang, in Dundes, Alan (ur.): *The Wisdom of Many*. Madison: University of Wisconsin Press. 122–139.
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Taylor, Archer, 1931: *The Proverb*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Taylor, Archer, 1951: *English Riddles from Oral Tradition*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Tolstaja, Svetlana M., 2006: Postulaty moskovskoj etnolingvistiki. *Etnolingvistika* 18. Lublin.
- Voolaid, Piret, 2013: On Paremiological Findings in the Estonian Daily Newspaper Postimees (Newspaper Project). Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 291–303.
- Vosniadou, Stella, Ortony, Andrew, 1983: The emergence of the literal–metaphorical anomalous distinction in young children. *Child Development* 54. 154–161.

Vosniadou, Stella, Ortony, Andrew, Reynolds, Ralph E., Wilson, Paul T., 1984: Sources of difficulty in the young child's understanding of metaphorical language. *Child Development* 55. 1588–1606.

Vygotski, Lev, 1967: *Thought and Language*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Winner, Ellen, Rosenstiel, Anne K., Gardner, Howard, 1976: The development of metaphoric understanding. *Developmental Psychology* 2. 289–297.